

מנחם-אב התש"ע

1	הקשר בין דרשות חז"ל ובין טעמי המקרא.....	1
1.1	מבוא	1.1
2	דוגמאות רביע.....	2
3	דוגמא לרביע ומהפך פשטא [מונח] זקף-קטן	3
4	דוגמא למונח רביע	4
5	דוגמא לרביע ושתי סדרות מהפך פשטא ואחריה [מונח] זקף-קטן	5
6	שילוב תלישא ומהפך פשטא זקף-קטן	6
7	פזר תלישא	7
8	דוגמאות קדמא ואזלא ושילוב תלישא	8
9	דוגמא המשלבת רביע ... תלישא	9
10	דוגמא המשלבת זקף-גדול ... תלישא	10
11	איסתכל באורייתא וברא עלמא - זוית מיצהר השמש בירושלים. תבנית תלישא ... תביר	11
11.1	בראשית נח ח, כב קביעת תקופות לאופק ירושלים	11.1
11.2	שמות בא יג, ג - ה - חדש האביב בפר' קדש לי כל בכור	11.2
11.3	ישעיהו ד, ז, ה - ו חישוב צל סוכה בתקופת תמוז	11.3

1 הקשר בין דרשות חז"ל ובין טעמי המקרא

1.1 מבוא

אודה השם בכל לכב בסוד ישרים ועדה, על שהדריכני בית א'דני לבוא אל חלקי בתורה.

עיון זה עוסק בתפקידי טעמי המקרא בחמישה חומשי תורה, בנסיון להוכיח בעזשהי"ת שלטעמי המקרא יש תפקידים המהווים רמז לדרשות חז"ל בפסוקים.

כגון טעם רביע בפסוק **ויקרא אמר כביא** : **וכהן כי יקנה נפש קנן פספו הוא יאכל פו** וגו' המלה וכהן בטעם רביע מרמזת לדרשת ה-**בבלי יבמות סו,א**, על פסוק זה שארבעה הקשורים לקנין הכהן אוכלים בתרומה, א' עבדים שקנתה אשתו, ב' עבדיו, ג' עבדי צאן ברזל שהביאה אשתו, ד' עבדיו שקנו עבדים. טעם רביע בתפקיד שמוכנו ארבע מרמז על ארבעה אלו. בעזשהי"ת מצאנו דרשות חז"ל בפסוקים נוספים בהם יש טעם רביע ושאר בהם ניתן להטעים כי טעם רביע מרמז על ענין הקשור למספר ארבע כגון ארבעה לימודים. כן נמצא בעזשהי"ת כי תבנית הטעמים מונח רביע מרמזת לענין של לפחות ארבע, כגון לפחות ארבעה לימודים בגלל תוספת המונח.

מובן מאליו, שאין כאן כוונה להקיף את כל פסוקי התנ"ך וכל טעמי המקרא, אלא ניסיון למצוא דרכי דרשת חז"ל או ביאור (לא תוכן) דומות בכמה שיותר פסוקים בהם מופיעה אותה תבנית טעמי המקרא, כך שנוכל לשער את תפקידיה של התבנית. כגון ההשערה שלרביע יש עוד תפקידים בנוסף לקשר למספר ארבע.

לרוב הטעמים הבודדים (כגון זקף-קטן, זקף-גדול, רביע) ולתבניות טעמים (כגון מהפך פשטא מונח זקף-קטן) נמצא והוגדר לפחות תפקיד אחד, כגון טעם תלישא המרמז במספר רב של דרשות חז"ל על שיעורי תורה או מחיצות או חציצות וישנם עוד תפקידים (נסמכנו, בהשאלה בלבד, על הגמרא **בבלי סוכה ה,ב** שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני). וכך בשאר תבניות הטעמים נמצא בעזשהי"ת ע"פ דרשות חז"ל או הבנת המפרשים בכתוב, שיש בהם תבניות טעמים זהות המרמזות על תהליך או אופן דומה של דרשת חז"ל.

בספר "מאור התורה"¹ מוצגת טבלת שינויים בשמות טעמים מקדמונים ודורות אחרונים בין עדות אחדות. בעיון אנו משתמשים בשמות כעדות האשכנזים והספרדים. ב"ה שכבר בתחילת העיון הקב"ה זימן לפנינו דרשות חז"ל על פסוקים אחדים, שבדיעבד עלתה השערה שיש קשר בין שם או צורת הטעם ובין הדרשה, כאשר אנו מודעים לשנוי בשמות וצורות ע"פ הדורות. אבל ישנם טעמים שבהם לא היה לנו זהוי כזה. בין הטעמים ששם מרמז לחלק מתפקידיהם נמצאים

- רביע כמובן ארבע או רבוע
- דרגא כמובן יורד מלמעלה עולה מלמטה (לשון מדרגה שעולים ויורדים בה) דהיינו שמקשר בין נושא שלפניו או אחריו וגם מקשר למקום יותר רחוק
- תביר כמובן של מחלק (לשון שבירה), כגון פעמים לא כל דיני הפרטים שוים בהלכה הנדרשת
- טפחא או טרחא בשמה כמנהג הספרדים מבטאה שנוי משמעות, התפשטות ורבויה (טפחא – טופח, מתפשט; טרחא – רבוי פעולות)
- תלישא-קטנה בשמה כמנהג הספרדים טרסא כמובן של מחיצה ובהשאלה מיגבלת שיעור

¹ מאור התורה, הרב משה מאיר ויינשטאק, דפוס וויינפלד, ירושלים, התשכ"ו

תלישא-גדולה בשמה כמנהג הספרדים תלשא

א' אותיות ר' ול' מתחלפות ולכן תלשא היא כעין תרשא באותו מובן;
ב' במובן של תלוש: מורם או נעקר, עובר מחיצה מתחום לתחום, נעקר מכלל בהלכה מסוימת להיות יוצא דופן.

בין הטעמים שלחלק מתפקידיהם יש רמז בצורתם נמצאים

רביע בעל ארבע פינות, המרמז על ארבעה לימודים
זקף-גדול בעל שתי נקודות וקו, המרמז על שלושה לימודים כאשר יכול להיות ששנים מהם באופן אחד ואחד באופן אחר
זקף-קטן בעל שתי נקודות, המרמז על שני לימודים

נעזרנו בהשאלה בלבד בברייתא של י"ג מידות של רבי ישמעאל ואף בברייתא של ל"ב מידות של רבי אלעזר בשביל להגדיר חלק מתפקידי תבניות הטעמים כגון:

פזר תלישא קדמא ואזלא המרמז באחד מתפקידיו לכעין בנין אב (לא לפי כללי בנין אב),
קדמא ואזלא המרמז לכעין כלל ופרט ועוד דוגמאות שמפורטות בעיון.

מספר רב של פסוקים מורכבים ממספר תבניות טעמים כגון: מונה תלישא-קטנה קדמא ואזלא רביע מהפך פשטא זקף-קטן
מרכא טפחא מונה אתנח, ניתן למצוא במ דיונים מדרשות חז"ל עם רצף לכל הקרא, כאשר כל תבנית מרמזת בתפקידה על הלימוד ועל המסקנה הנלמדת.

בכל מקום יש מקום לברר האם הדרשות הן ערך מוסף שאין לו כתוב ואז אפשר כי הטעמים מרמזים לערך מוסף זה.
בדרשות מכתובים יש מקום לברר האם יש גם טעמים המרמזים אל אופן הדרשה והם עשויים להיות בפסוק הנדרש או בפסוקים אחרים.

בדרך כלל תהליך הלימוד הוא מימין לשמאל, דהיינו מתחילת הפסוק ולהמשכו (לאחוריו). יש תבניות המלמדות לפניהם ולאחריהם, כולל לפסוקים אחרים. יש תבניות טעמים המלמדות על פסוק אחר באותו ענין ואף בחומש אחר.

נציג טבלה של מקצת מהטעמים ולמקצת מהתפקידי הטעמים כפי שמתבררים בעיון מעבר לתפקידם התחבירי:

מתפקידי תבנית הטעמים קדמא ואזלא

קדמא ואזלא = מוקדם ומאוחר

קדמא ואזלא = כלל ופרט

מתפקידי תבנית הטעמים רביע מבוסס על כ-130 מופעים מתוך 2447

רביע = מספר הלימודים / הדרשות ארבע

רביע = המספר 4, רביעי

הרביע נמצא גם בתבניות דרגא מונח רביע, נמצא תפקיד משותף ל-33 מתוך 59 מופעים,

אזלא (נרש"ים) או אזלא-גרש [מונח] רביע

רביע ... זקף-קטן והוא מאמר סתום, בא לפרש ולא לסתום

מתפקידי תבנית הטעמים זקף-גדול מבוסס על 57 מופעים מתוך 527

זקף-גדול = מספר הלימודים / הדרשות שלוש

מתפקידי תבנית הטעמים זקף-קטן מבוסס על כ-20 מופעים בודדים ועשרות משולבים מתוך 6995

[מונח] זקף-קטן = מספר הלימודים / הדרשות שתיים

פעמיים זקף-קטן בין אתנה ל-סלוק (=סוף-פסוק) או בין סלוק ל-אתנה = כעין בנין אב, כעין דבר החוזר וקורה,

מבוסס על כ-50 מופעים מתוך כ-800, כגון:

שמות בא יב, טז [טז] וביום הראשון מקרא-קדש וביום השביעי מקרא-קדש והנה לכם

פל-מלאכה לא-יעשה בהם אך אשר יאכל לכל-נפש הוא לבדו יעשה לכם: אמרו רז"ל זה בנה אב לכל המועדים

מתפקידי תבנית הטעמים תלישא-גדולה או תלישא-קטנה, מבוסס על כ-170 מופעים מתוך 727

תלשא = בעל בחינה נעלה (מקור אור החיים בטעם תלישא-קטנה, ע"פ מנחת שי זה שם כללי לתלישות במנהג הספרדי)

תלישא-גדולה או תלישא-קטנה =

שיעורין כולל שיעורין מוחלטים, שיעורין יחסיים, אומדנים,

חציצין,

מחיצין,

דרגות בשכר ועונש,

תלישא ... תביר = מרמז לחישוב חשבוני לעתים מהתוכן

מתפקידי תבנית הטעמים זרקא סגול מבוסס על כ-74 מופעים מתוך 372 סגול.

זרקא סגול = תוספת רבה או חלקית על הכתוב

זרקא סגול = גריעה חלקית מהכתוב

מתפקידי תבנית הטעמים מהפך פשטא

מהפך פשטא = הופך הכתוב מפשרט

מתפקידי תבנית הטעמים מרכא תביר [מרכא] טפחא מבוסס על כ-45 מופעים מתוך לפחות 660

מרכא תביר [מרכא] טפחא = קבוצת פרטים הקשורים בנושא אחד, אבל לא על כולם חלה ההלכה או הענין

המתואר.

2 דוגמאות רביע

רביע = מספר הלימודים / הדרשות ארבע

רביע = המספר 4, רביעי

מונח רביע = בתפקיד של לפחות ארבע.

דוגמאות של רביע ומונח רביע, הרביע כאן בתפקיד של ארבע (כגון ארבע דרשות, ארבע עצמים, ארבע תנאים), מונח רביע בתפקיד של לפחות ארבע. בד"כ זה יותר מארבע אבל היות ולא תמיד מצאנו מעבר לארבע לכן הגדרנו "לפחות ארבע".

שמות כי-תשא ל'ד:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה קח-לָךְ סָמִים נְטָף וּשְׁחָלֶת וְחִלְפָנָה סָמִים וְלַבְנֵה זָפָה פֶד פְּבַד וַיְהִי:

בבלי כריתות ו,א

פיטום הקטרת, הצרי והציפורן והחלבנה והלבונה משקל שבעי' של שבעים מנה, מור וקציצה שיבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר של ששה עשר מנה, הקושט שנים עשר, קילופה שלשה, וקנמון תשעה, ועתה נשלב בגמרא המקרא שטעמיו מרמזים על המשך הגמרא

קח-לָךְ סָמִים – מונח רביע, אלו חמישה מיני תוספות לקטורת – **בַּ** בורית כרשינה תשעה קבין, **בַּ** יין קפריסין סאין

תלתא וקבין תלתא ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חיריין עתיק, **בַּ** מלח סודמית רובע הקב, **בַּ** מעלה עשן כלשהו, **הַ**

רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא

. ואם נתן בה דבש - פסלה. חיסר אחת מכל סממניה - חייב מיתה.

ויקרא אמר כב,יא

[יא] וְכַהֵן כִּי-יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן כֶּסֶף הוּא יֹאכַל בּוֹ וַיֵּלֶד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְּלֶחֶמוֹ:

בבלי יבמות סו,א

/מתני'./ אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל, עבדי מלוג לא יאכלו בתרומה, עבדי צאן ברזל יאכלו. וגו'

... דתניא: מנין לכהן שנשא אשה וקנה עבדים, שיאכלו בתרומה? שנאמר: **(ויקרא אמר כ"ב"א)** **וְכַהֵן כִּי-יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן כֶּסֶף**

הוּא יֹאכַל בּוֹ; ומנין לאשה שקנתה עבדים, ועבדיו שקנו עבדים, שיאכלו בתרומה? שנאמר: וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו, קנינו שקנה קנין - אוכל!

וְכַהֵן – רביע, ארבעה אוכלים בתרומה בנוסף לכהן: אשתו, עבדי צאן ברזל שהכניסה האשה, עבדים שקנתה האשה, ועבדיו שקנו עבדים.

שמות תצוה כט,ל

שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשׁ הַכֹּהֵן תַּחְתּוֹ מִבְּגָדוֹ

אֲשֶׁר יִבָּא אֵל-אֱהֵל מוֹעֵד לְשֵׁרֵת בְּקֹדֶשׁ:

תורה שלמה [פה] בבלי יומא ה, א לפי שנאמר **(שמות תצוה כט,ל)** **שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשׁ הַכֹּהֵן תַּחְתּוֹ מִבְּגָדוֹ**, אין לי אלא

נתרבה שבעה ונמשח שבעה, נתרבה שבעה ונמשח יום אחד, נתרבה יום אחד ונמשח שבעה מניין? תלמוד לומר: **(ויקרא אח"מ טז,לב)** אשר ימשח אותו ואשר ימלא את ידו - מכל מקום. אשכחן ריבוי שבעה לכתחלה, משיחה שבעה לכתחלה מנא לן? איבעית אימא:

מדאיצטריך קרא למעוטה, ואיבעית אימא: דאמר קרא **(שמות תצוה כט,כט)** ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא במ את ידם - איתקש משיחה לריבוי, מה ריבוי - שבעה, אף משיחה - שבעה.

תורה שלמה [פז] ספרא אמור פרשה ב

(ב) אשר יוצק על ראשו שמן המשחה [מת"ל] לפי שנאמר **(שמות תצוה כט,ל)** **שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשׁ הַכֹּהֵן תַּחְתּוֹ מִבְּגָדוֹ** אשר יבוא אל אהל מועד לשרת בקודש שיכול אין לי אלא שנמשח שבעה ונתרבה שבעה ונתרבה יום אחד, נמשח יום אחד

ונתרבה שבעה ונתרבה יום אחד ונמשח יום אחד ואפילו שעה אחת מנין תלמוד לומר **(ויקרא אמר כא,ג)** אשר יוצק על ראשו שמן המשחה אפילו שעה אחת ומילא ידו ללבוש את הבגדים אפילו שעה אחת.

שִׁבְעַת יָמִים – מונח רביע, כעין ארבע ועוד ענינים במינוי כהן גדול לתפקידו.

א' נתרבה שבעה ונמשח שבעה

ב' נתרבה שבעה ונמשח יום אחד

ג' נתרבה יום אחד ונמשח שבעה

ד' נתרבה יום אחד ונמשח יום אחד ואפילו שעה אחת

ה' נמשח שעה אחת נתרבה שעה אחת

רביע = דרשה רביעית ואחרונה

ויקרא אמר כב, כב

עֲנֵת או שְׁבוּר או-חֲרוֹץ או-יִפְלֵת או גִּבְרָב או יִלְפֵת לא-תִקְרִיבו אֵלֶיהָ לְהִיאֵשׁה לא-תִתְּנוּ מִקְהָם עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְהִיאֵשׁה

ואֲשֶׁה לא-תִתְּנוּ מִקְהָם עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְהִיאֵשׁה:

ספר המצוות לרמב"ם סדר המצוות - לאוין

צא, צב, צג, צד, צה, צו, צז הקדשת בעלי מום ושחיטתן וזריקת דמן והקטרתן ונתינת מום בקדשים.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה צד

והמצוה הצ"ד היא שהזהירנו מהקטיר אמורי בעלי מומין. והוא אמרו ית' (שם) **ואֲשֶׁה לא-תִתְּנוּ מִקְהָם עַל-הַמִּזְבֵּחַ**. ולשון ספרא

ואֲשֶׁה לא-תִתְּנוּ מִקְהָם אלו החלבים לא תתנו אין לי אלא כולם מניין אף מקצתם תלמוד לומר מהם אף מקצתם:

הנה כבר התבאר לך שמי שיקריב בעל מום כבר עבר על ארבעה לאוין (צא - ד). זה כשנמנה הקטר אימורין לאו אחד.

.... הנה התבאר לך שזה שיאמר עובר בחמשה אמנם היו חמשה עם סברתו שלוקין על לאו שבכללות ולכן ימנה הלאו שכולל כולם

ומקצתן בשני שמות. וזה הוא המפורסם מדעת אב"י בכל מקום (שם ופס' מא א נזיר לה ב מנחות נח ב ב"מ קטו ב) כמו שבארנו

בשורה התשיעי מן השרשים הקודמים לזה המאמר (עמ' קע - ב) ושלדעת רבא שיאמר אין לוקין על לאו שבכללות אמנם יתחייב

מלקות אחד על ההקטר כמו שזכרנו.

ואֲשֶׁה לא-תִתְּנוּ מִקְהָם עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְהִיאֵשׁה:

ואֲשֶׁה – רביע, בתפקיד ארבע לשיטת רבא, ללמד שזה הלאו הרביעי והאחרון מהארבעה לאוין הנמנים בפסוקים (וי' אמר

כב, כ-כד) אשר המקדיש בעל מום למזבח עובר **בל תקדיש בל תשחט בל תזרוק הדם בל תקטיר את החלב ומהמלה מִקְהָם** למדים

שלוקה אחד בין הקטירי כולו ובין **בל תקטיר מקצתו ולוקה** על כל אחד מהארבע הנ"ל, ואמנם אם התרו בו על הקטרת מקצתו

ושבו והתרו בו על כולו עובר על לאו נוסף אך אין לוקין שנים כי אין לוקין על לאו שבכללות כמו שהתבאר בגמרא סנהדרין (סג

א)

ומדויק הרביע על מלת **ואֲשֶׁה** שלוקה רק ארבע ואין לוקין חמישה על הקטרת מקצתו הנלמדת ממלת **מִקְהָם** שאחריה.

בהמשך יש כאן הלכה מיוחדת בענין בעלי מום עובר.

לא-תִתְּנוּ מִקְהָם עַל-הַמִּזְבֵּחַ – מרכא תביר טפחא, קבוצת פרטים הקשורים בנושא אחד, כאן שלא להקדיש ולא להקריב

בעלי מומים, אך לא על כולם חלה ההלכה של לא תתנו ... לה', כי מחלק בין בעלי מום קבוע שנפסלים לתמיד, ובין בעלי מום

עובר שנפסלים זמנית עד עבור המום. כי בד"כ בתורה כיון שנדחה דחוי לתמיד, ובא ללמד כי בבעלי מום עובר זה דחוי זמני

עד שיעבור המום, כי אין פדיון למוקדשים שהוממו במום עובר. והדבר מתואם עם הנלמד ב-

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה צה היא שהזהירנו מהקריב בעל מום עובר והוא אמרו במשנה תורה (שופט' יז) לא

תזבח ליי"י אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום. והתבאר בספרי (הו' במדרש הגדול) שבבעלי מומין עוברים הכתוב מדבר. וזה גם כן

ילקה עליו כשעבר והקריבו:

3 דוגמא לרביע ומהפך פשטא [מונח] זקף-קטן

רביע = מספר הלימודים / הדרשות ארבע

מהפך פשטא = הופך הכתוב ממשוטו

מונח זקף-קטן = מספר הלימודים / הדרשות שתיים

ויקרא תזריע יג, א-ב

[א] וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר:

[ב] אֲדָם כִּי-יִהְיֶה בְּעוֹר-בְּשָׂרוֹ שֹׂאֵת או-סַפְחַת או בְּהֵרַת וְהָיָה בְּעוֹר-בְּשָׂרוֹ לְנֹעַ צִרְעָת

וְהוּבָא אֶל-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן או אֶל-אֶחָד מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים:

אָדָם – רביע, מרמז כי יש ארבע מראות נגעים טמאים אף-על-פי שכתובים רק השלושה הבאים **שֹׂאֵת או-סַפְחַת או בְּהֵרַת**

– מהפך פשטא זקף-קטן, לימוד אחד כפשוטו ואחד היוצא ממשוטו. אפשר כי פשוטו של מקרא מלמד **בְּהֵרַת** – זקף-קטן שני

אבות מראות, בהרת ושאת ותולדות הנלמדות ממיקום **או-סַפְחַת** בין שני האבות.

הלימוד היוצא ממשוטו הוא שאין סדר הכתוב כסדר עזות הלובן, סדר העזות הוא בהרת עזה כשלג (הלבנה מכולן), ושאת

לבנה, היינו כצמר לבן, ותולדת הבהרת הלבנה שגוונה כסייד הייכל, ותולדת השאת לובנה כקרום ביצה. ואילו הכתוב הוא שאת

וספחתה (תולדתה), בהרת וספחתה (תולדתה) (**משנה נגעים פ"א מ"א ו-פירוש קהתי**):

עד כאן מוצע למאמר ראשון. נמצאות בהמשך דוגמאות נפלאות נוספות אשר רובם עמדו בביקורת שיעורים למשתתפי כוללים

על מגוון טעמי המקרא המתואמות עם דרשות ה"ל ועוד חזון למועד בע"ה.